

The Role of Islamic Teachings in Guaranteeing the Convicts' Right to Health; a Manifestation of Health-Oriented Criminal Policy

Mehrdad Teymouri (PhD)^{1, 2*}

1. Ethics and Medical Law Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.
2. Department of Criminal Law and Criminology, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

ABSTRACT

Article Type:
Research Paper

Background and aim: Due to the fact that all members of the society have the right to health, the convicts, whose human nature entitles them to have human rights, also have certain rights regardless of the crime they have committed. Therefore, the present study was conducted to examine the role of Islamic teachings in guaranteeing the convicts' right to health as a manifestation of the health-oriented criminal policy in Iran.

Materials and methods: This research is of theoretical type and is based on library resources and evidence-based resources of Magiran, PubMed, Noor Mags and Google Scholar, which was performed through extensive literature review, analysis, scientific studies and a guide to understanding the nature.

Findings: According to the findings of the research, Iran's criminal justice system, while being effective in respecting the inherent dignity of human beings, has respected the health of convicts as a human right in line with the course of human evolution and excellence. Therefore, cases such as punishment in hot and cold conditions, punishment of sick convicts and pregnant women, the impossibility of treatment and hopelessness of the recovery of the sick convict, and observance of the health of the convicts has been thoroughly considered in Iran's criminal justice system.

Received:

24 Mar. 2024

Revised:

14 Sept. 2024

Accepted:

25 Sept. 2024

Published Online:

8 Oct. 2024

Conclusion: Long before the ratification of international human rights documents, including the convicts' right to health, this has been considered in the teachings of Islam as a manifestation of health-oriented criminal policy. Therefore, the health-oriented criminal policy in Iran's legal system is also influenced by the teachings of Islam to ensure that convicts benefit from right to health in formal and substantive laws.

Keywords Islam, Quran, Right to Health, Health of Convicts, Health-Oriented Criminal Policy, Criminal Policy

Cite this article: Teymouri M. The Role of Islamic Teachings in Guaranteeing the Convicts' Right to Health; a Manifestation of Health-Oriented Criminal Policy. *Islam and Health Journal*. 2024; 9(1): 1-9.

© The Author(s).

Publisher: Babol University of Medical Sciences

*Corresponding Author: Mehrdad Teymouri

Address: Ethics and Medical Law Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

E-mail: mehrdadteymoori1@gmail.com

نقش آموزه‌های دین اسلام در تضمین حقوق سلامت محکومان؛ جلوه‌ای از سیاست جنایی سلامت‌مدار

*¹ و *² **مهرداد تیموری (PhD)**

۱. مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.
 ۲. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

چکیده

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

سابقه و هدف: با توجه به این که تمام افراد جامعه از حقوق سلامت برخوردار هستند، از این رو محکومان نیز که نفس انسان بودن، آن‌ها را دارای حقوقی می‌نماید، از این قاعده مستثنی نیستند. لذا هدف از پژوهش حاضر بررسی نقش آموزه‌های دین اسلام در تضمین حقوق سلامت محکومان به‌عنوان جلوه‌ای از سیاست جنایی سلامت‌مدار در ایران است.

مواد و روش‌ها: این تحقیق از نوع نظری بوده و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و منابع شواهد پایگاه‌های اطلاعاتی Noor Mags, Magiran, PubMed و Google Scholar بوده است که از طریق مرور ادبیات گسترده، تجزیه و تحلیل، تحقیقات علمی و راهنمای درک ماهیت است.

یافته‌ها: بر اساس یافته‌های پژوهش، سیاست جنایی ایران در عین اثربخشی بر رعایت کرامت ذاتی انسان‌ها، سلامت محکومان را به‌عنوان حقی بشری در راستای سیر تکامل و تعالی انسان، رعایت سلامت و حفظ حیات محکومان را امری محترم شمرده است. از این رو، در مواردی از جمله اجرای حد در سرما و سرما، اجرای حد بر محکومان بیمار و زن باردار، عدم امکان درمان و ناامیدی از بهبود محکوم بیمار و رعایت سلامت محکومان در اجرای حد جلد بر سلامت محکومان توجه نموده است.

نتیجه‌گیری: آموزه‌های دین اسلام سال‌ها قبل از تصویب اسناد بین‌المللی حقوق بشر از جمله حقوق سلامت محکومان را مورد توجه قرار داده است. از همین رو سیاست جنایی سلامت‌مدار در نظام حقوقی ایران نیز متأثر از آموزه‌های اسلام در راستای بهره‌مندی محکومان از حقوق سلامت در قوانین شکلی و ماهوی پیش‌بینی شده است.

واژگان کلیدی: اسلام، قرآن، حقوق سلامت، سلامت محکومان، سیاست جنایی سلامت‌مدار، سیاست‌گذاری کیفی

استناد: مهرداد تیموری. نقش آموزه‌های دین اسلام در تضمین حقوق سلامت محکومان؛ جلوه‌ای از سیاست جنایی سلامت‌مدار. نشریه اسلام و سلامت. ۱۴۰۳؛ ۹(۱): ۹-۱.

© The Author(s)
 Publisher: Babol University of Medical Sciences

* **مسئول مقاله:** مهرداد تیموری

آدرس: تهران، خیابان ولی عصر، نرسیده به توانیر، کوچه شمس، پلاک ۸، طبقه اول، مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی.
رایانامه: mehrdadteymoori1@gmail.com

مقدمه

آنچه در رابطه با هر انسان و از جمله زندانی، مهم و اساسی تلقی می‌شود، حقوق بنیادینی است که باید از آن بهره‌مند گردد. «حقوق بنیادین، حقوقی است که باید در مورد هر انسانی، در حوزه‌های عمومی و خصوصی زندگی تضمین گردیده و هیچ توجیه قانونی، نمی‌تواند آن‌ها را از این حقوق محروم کند. به بیان دیگر، انسان نباید به‌عنوان ابزار، مورد سوءاستفاده دیگران قرار گیرد و حفظ شأن و کرامت وی از جمله ضروریات است؛ بنابراین در موقعیت‌های گوناگون از جمله در زندان، بایستی تحت تدابیر حمایتی ویژه قرار گیرد. در غیر این صورت، بقای شخصیت و کرامت وی زیر سؤال می‌رود. حقوق جهانی بشر، هیچ حد و مرزی را برای حقوق زندانی به رسمیت نشناخته و این حقوق، شامل تمامی افراد بازداشت شده و محکوم به حبس است» (۱). سلامتی برترین نعمتی است که خداوند به انسان عطا فرموده است؛ بنابراین حفظ سلامتی در مقابل عوامل و بلایای تهدیدکننده از جمله واجبات است که همواره باید مورد توجه قرار گیرد. از سویی نیز رعایت حق بر سلامت برحسب شرایط در محیط‌های جمعی مانند زندان‌ها و مؤسسات کیفری به عزم قوی‌تر، همت و تلاش بیشتر نیاز دارد و نیز علم افزون‌تری را برای مبارزه با این عوامل و مدیریت صحیح این مسائل می‌طلبد. با توجه به این موضوع که بزرگ‌ترین منبع توانمندسازی و خودشکوفایی انسان‌ها در آموزه‌های قرآن نهفته است و اینکه دین مبین اسلام اصول احکام خود را درباره‌ی حمایت از حقوق انسان‌ها به‌عنوان یک اصل تأیید کرده است؛ «بنابراین، آموزه‌های دین اسلام همواره برای همه انسان‌ها بدون استثناء و بدون هرگونه تبعیض، حفظ حیات و برخورداری از سلامتی را به رسمیت شناخته است. از سویی نیز ویژگی دین مقدس اسلام و سیره عملی رسول مکرم اسلام (ص) این است که برای هدایت و اصلاح مردم به دین حق و صراط مستقیم بسیار حریص است و هدف از اعمال قانون و امر شارع مقدس بازسازی مجرم و بازگشت به اجتماع است. درعین‌حال نیز حقوق ذاتی محکومان از جمله سلامت باید رعایت گردد و هدف از احضار و دستگیری باید اعمال حکم الهی و بازگشت الی الله باشد. از همین رو، آیات و روایات در اجرای حدود الهی در عین اثربخشی بر رعایت کرامت ذاتی انسان‌ها، سلامت محکومان را به‌عنوان حقوق ذاتی نیز تأیید کرده است؛ بنابراین، آموزه‌های دین مبین اسلام با استناد به قرآن و سنت و در جهت سیر تکامل و تعالی انسان، در رویکرد هم‌گرایی، رعایت سلامت و حفظ حیات محکومان را امری محترم شمرده شده است. از همین رو، در اجرای حدود الهی در مواردی از جمله اجرا نکردن حد بر محکوم در سرما، اجرا نکردن حد بر محکوم بیمار و زن باردار، امکان اجرای حد جلد به‌صورت ضغث بر محکوم بیمار در صورت ممکن نبودن درمان و ناامیدی از بهبود محکوم بیمار و اجرا نکردن حد جلد بر صورت و عورتین محکوم در رعایت سلامت محکومان توجه نموده است. با توجه به اینکه اگر به روش‌های مختلف حقوق ذاتی محکومان لحاظ نشود در واقع اصول عدالت کیفری رعایت نشده است و از اهداف عالی حقوق بشری دور می‌شویم؛ از این رو، وجود بیماری و شرایط خاص محکوم قبل یا بعد از محکومیت، به‌منظور تضمین سلامت محکومان موجب اعمال سیاست کیفری افتراقی برای محکومان بیمار می‌گردد. همچنان که آموزه‌های جزایی اسلام در بسیاری از موارد ابتلای محکوم به بیماری جسمی و روحی را با حصول شرایطی موجب ساقط‌شدن مجازات و در برخی موارد موجب تأخیر در اجرای حکم تا زمان بهبودی دانسته است. همچنان که خاستگاه توجه به سلامت محکومان در آموزه‌های دین اسلام که قبل از شکل یافتن اعلامیه‌های حقوق بشری و اسناد بین‌المللی مرتبط با حقوق بشری زندانیان است. از طریق گفت‌وگو و وحی و توجه به حقوق بشری انسان‌ها در آیات قرآن کریم کامل بودن و مترقی بودن دین اسلام را نیز تداعی می‌بخشد» (۲). از همین رو مقاله حاضر درصدد شناسایی جلوه‌های سیاست جنایی سلامت‌مدار در تضمین حقوق سلامت محکومان بر اساس آموزه‌های اسلام است.

مواد و روش‌ها

این تحقیق از نوع نظری بوده و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و منابع شواهد پایگاه‌های اطلاعاتی PubMed، Noor Mags، Magiran و Google Scholar بوده است که از طریق مرور ادبیات گسترده، تجزیه و تحلیل، تحقیقات علمی و راهنمای درک ماهیت است.

یافته‌ها

بر اساس یافته‌های پژوهش مقررات کیفری ایران در عین اثربخشی بر رعایت کرامت ذاتی انسان‌ها، سلامت محکومان را به‌عنوان حقی بشری در راستای سیر تکامل و تعالی انسان، رعایت سلامت و حفظ حیات محکومان را امری محترم شمرده است. از همین رو، در مواردی از جمله اجرای حد در سرما و سرما، اجرای حد بر محکومان بیمار و زن باردار، عدم امکان درمان و ناامیدی از بهبود محکوم بیمار و رعایت سلامت محکومان در اجرای حد جلد بر سلامت محکومان توجه نموده است.

۱- انواع زندان در اسلام

نظام حقوق و قضایی اسلام دستورات ویژه‌ای برای زندان و زندانیان دارد و زندان را کانون اصلاح و تربیت می‌داند در «سیستم قضایی اسلام زندان‌ها چهار دسته‌اند: ۱. زندان موقت (احتیاطی): فرد متهم را پیش از اثبات جرم نگهداری می‌کنند. حضرت علی (ع) یک متهم به قتل را زندانی کرد تا درباره اتهام او تحقیق کند؛ ۲. زندان اکتشافی: در این زندان‌ها افراد بدهکار تا روشن شدن وضع مالی‌شان زندانی می‌شوند. حضرت علی (ع) شخصی را که بدهی او به تأخیر افتاده بود تا آشکار شدن وضع مالی‌اش حبس کرد؛ ۳. زندان حقوقی: مجرم را برای ستاندن حق دیگران زندانی می‌کنند. حضرت علی (ع) کسانی که مال یتیم می‌خوردند و کلاهبرداران را در این زندان‌ها حبس می‌کرد؛ ۴. زندان جنایی: این زندان ویژه جنایتکاران است. این زندان‌ها نیز در منش داوری امیرالمؤمنین (ع) دیده می‌شد» (۳). از منظر اسلام، زندانی دارای هر جرمی که باشد، محترم است؛ زیرا «انسان گرچه در فراز و نشیب‌های و جزر و مدهای زندگی فردی و اجتماعی، گرفتار ناهنجاری‌ها و آسیب‌ها شود، همچنان «انسان» است و کرامت او باید حفظ شود و خطای بشری، او را از حق کرامت که خداوند به او هدیه فرموده محروم نمی‌سازد. ارتکاب خطاها و جرائم نمی‌تواند عامل برخورد ناصحیح با متهم گردد و کرامت او را زیر سؤال ببرد» (۴). از همین رو ما موظف به حفظ و در نظر گرفتن کرامت انسانی متهمان و محکومان هستیم.

۲- مبانی فقهی حقوق سلامت محکومان

قرآن کریم که دستورات الهی در آن تجلی یافته و منبعی غنی برای احکام اسلام است و با اعتقاد به این که بشریتی که به بالاترین درجات علم مادی رسیده، پیوسته و در هر زمان نیازمند تکیه‌گاهی ایمانی جهت پاسداری از تمدن خود و عامل حمایت‌کننده از حقوق خویش می‌باشد و با ایمان به این که حقوق اساسی و آزادی‌های عمومی در اسلام جزئی از دین مسلمانان است، پس هیچ احدی به‌طور اصولی حق متوقف کردن کلی یا جزئی یا زیر پا نهادن یا چشم‌پوشی کردن از احکام الهی و تکلیفی که خداوند از راه کتاب‌های خود نازل نموده، ندارد (۵). «و این به دلیل کرامت ذاتی است از طرف خداوند متعال به هر انسانی هدیه شده است» (۶). شأن و کرامت انسانی زیربنای نظم اجتماعی است و سیاست‌گذاران و کارگزاران دولتی ملزم‌اند به آن احترام گذاشته و از آن حمایت کنند؛ لذا این مهم باید در کلیه حقوق مدون مورد حمایت قرار گیرد و باید به خاطر داشت که شأن انسانی به‌عنوان یک ارزش معنوی و اخلاقی صرف‌نظر از موقعیت فرد، تغییرناپذیر باقی می‌ماند.

۳- سلامت زندانیان در اسلام

برخورد نظام‌های حکمرانی باید همان‌طوری که قرآن کریم می‌فرماید «صرفاً بر اساس کرامت ذاتی و بر اساس انسان بودن انسان‌ها باشد و هیچ معیار دیگری برای برخورداری از حق‌ها و آزادی‌ها نباید مورد توجه قرار گیرد» (۷). «قرآن کریم و احادیث معصومین مفهوم سلامت را به‌صورت بنیادی مورد توجه قرار داده و تحقق سلامت را از اهداف نزول وحی معرفی می‌کند» (۸). «اسلام زیباترین و گواراترین تصاویر را از رحمت در برخورد با خلاف‌کاران به جهان تقدیم داشته است» (۹). قوانین اسلام در عین مطابقت با فطرت و برخورداری از دقت و حکمت در وضع، ساده و انعطاف‌پذیرند تا مخاطب را در شرایط و حالات جدید پیش‌آمده از دشواری و تنگنایی رها سازند و او را یاری رسانند (۱۰). اساس قوانین اسلامی به‌عنوان یک مقررات بین‌المللی به دیدگاه انسانیت کامل اشاره دارد، جایی که اسلام حقوق را با کرامت بسیار متناسب با ایجاد طبیعت خود انسان قرار می‌دهد (۱۱). از منظر قرآن، این حقوق اساساً توسط خدا ایجاد شده‌اند تا پتانسیل انسانی ما باشند؛ «به فعلیت رسیدن این حقوق نه‌تنها فرصتی را برای ما فراهم می‌کند تا همه درونی خود را توسعه دهیم، هم‌چنین تصویری از آنچه خدا می‌خواهد باشیم» (۱۲). حق‌هایی که خداوند ایجاد کرده یا داده است نمی‌تواند توسط هر حاکم موقتی یا عامل انسانی لغو شود زیرا جاودانه و تغییرناپذیر هستند. از همین رو، محکومان با اینکه مرتکب جرم شده‌اند و قابل مجازات هستند لیکن، در دین اسلام بر رعایت حقوق آن‌ها اهتمام شده است و محکومان نیز به‌مانند تمام افراد جامعه می‌بایست از سلامت بهره‌مند گردند.

۴- سیاست جنایی سلامت‌مدار در نظام حقوقی ایران

مجازات حبس یا زندان از انواع مجازات‌هایی است که همواره در جوامع بشری وجود داشته و تا زمانی که بشر وجود دارد، باقی خواهد بود، «فرد زندانی علاوه بر این که عنوان مجرم را به خود می‌گیرد یک انسان است و از حقوق خاص خود برخوردار می‌باشد» (۱۳). بنابراین، «هرکس باید از حق مراقبت‌های پزشکی و اجتماعی و از کلیه امکانات عمومی ارائه‌شده توسط جامعه و دولت خود برخوردار باشد» (۱۴). هم‌چنین، «اجرای عدالت نباید تبعیض‌آمیز باشد و افراد بازداشتی به اتهام ارتکاب جرم و محکومانی که به علت ارتکاب جرم در زندان هستند به‌مثابه سایر افراد جامعه از دسترسی به حقوق اولیه خود همانند حق بر سلامتی برخوردار هستند و هیچ‌کسی نمی‌تواند آن‌ها را از دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی منع کند» (۱۵). از همین رو در ادامه سیاست جنایی سلامت‌مدار در نظام حقوقی ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۴-۱- بهره‌مندی محکومان از حقوق سلامت در قوانین شکلی

امروزه بخش مهمی از نظام‌های جزایی در قوانین خود بر رعایت حقوق متهمان و محکومان قوانین متعدد وضع نموده‌اند و در قوانین شکلی ایران از جمله قانون آیین دادرسی کیفری بر سلامت محکومان در راستای سیاست جنایی سلامت‌مدار توجه جدی صورت گرفته است؛ و «اجرای مجازات را در دوران بارداری (الف)، پس از زایمان حداکثر تا شش ماه (ب)، دوران شیردهی حداکثر تا رسیدن طفل به سن دوسالگی (پ) و اجرای مجازات شلاق در ایام حیض یا استحاضه (ت) به تشخیص و دستور قاضی اجرای احکام به تعویق می‌افند (ماده ۵۰۱)، هم‌چنین هرگاه محکوم‌علیه به بیماری جسمی یا روانی مبتلا باشد و اجرای مجازات موجب تشدید بیماری و یا تأخیر در بهبودی وی شود، قاضی اجرای احکام کیفری با کسب نظر پزشکی قانونی تا زمان بهبودی، اجرای مجازات را به تعویق می‌اندازد. چنانچه در جرائم تعزیری امیدی به بهبودی بیمار نباشد، قاضی اجرای احکام کیفری، پس از احراز بیماری محکوم‌علیه و مانع بودن آن برای اعمال مجازات، با ذکر دلیل، پرونده را برای تبدیل به مجازات مناسب دیگر با در نظر گرفتن نوع بیماری و مجازات به مرجع صادرکننده رأی قطعی ارسال می‌کند (ماده ۵۰۲)، در جرائم تعزیری، هرگاه محکوم‌علیه پس از صدور حکم قطعی، مبتلا به جنون شود، تا زمان افاقه، اجرای حکم به تعویق می‌افتد؛ مگر در مورد مجازات‌های مالی که از اموال محکوم‌علیه وصول می‌شود؛ و برابر تبصره ماده در صورت جنون محکوم به حبس یا کسی که به علت عدم پرداخت جزای نقدی در حبس به سر می‌برد، تا بهبودی در بیمارستان روانی یا مکان مناسب دیگری نگهداری می‌شود و این ایام جزء مدت محکومیت وی محاسبه می‌شود (ماده ۵۰۳)، و در صورتی که مداوای محکوم به حبس در خارج از زندان ضروری باشد، قاضی اجرای احکام کیفری، مدت‌زمان موردنیاز برای مداوا را با توجه به نظر پزشکی قانونی تعیین می‌کند و با اخذ تأمین متناسب، اجرای حبس را به تعویق می‌اندازد و هرگاه محکوم‌علیه تأمین متناسب ندهد، معالجه وی در بیمارستان تحت نظر ضابطان صورت می‌گیرد و مدت معالجه جزء محکومیت وی محسوب می‌شود (ماده ۵۲۲). هم‌چنین در قوانین فروع تقنینی از جمله آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور نیز در راستای سیاست جنایی سلامت‌مدار و به‌منظور حفظ سلامت محکومان واحدی تحت عنوان بهداشت و درمان به‌منظور حفظ و تأمین سلامت جسمی، روانی و نیازهای پزشکی و دارویی زندانیان و هم‌چنین نظارت بر بهداشت عمومی و فردی، بهداشت محیط، بهداشت حرفه‌ای و تغذیه و مشارکت در تکمیل پرونده وضعیت از حیث بخش‌های سلامت پیش‌بینی نموده است (بند ت ماده ۷)، از همین رو، در اجرای تبصره بند «ج» قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور مصوب ۱۳۹۵ و آیین‌نامه آن، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مکلف است با هماهنگی سازمان، مؤسسه‌ها را به‌عنوان منطقه بهداشتی تحت پوشش خدمات جامع و همگانی سلامت کشور قرار دهد (ماده ۱۱۷)، سازمان به‌منظور حفظ و بهبود سلامت زندانیان، برنامه جامع خدمات بهداشتی و درمانی را به‌گونه‌ای که مداخلات زودرس درمانی، توان‌بخشی، آموزش بهداشت و مراقبت مداوم بهداشتی را تأمین کند در مؤسسه اجرا می‌کند (ماده ۱۱۸) و نیازمندی‌های درمانی و بهداشتی زندانیان بیمار تا حد امکان توسط واحد بهداشت و درمان مؤسسه تأمین می‌شود تا ضرورتی به انتقال زندانیان به خارج از مؤسسه نباشد (ماده ۱۳۶)، خروج زندانی از مؤسسه برای درمان و معالجه با تأیید رئیس واحد بهداشت و درمان و موافقت قاضی اجرا و رئیس مؤسسه صورت می‌گیرد. در موارد فوری (اورژانسی)، زندانیان بیمار به دستور مسئول واحد بهداشت و درمان و اجازه رئیس مؤسسه یا جانشین آن‌ها به بیمارستان و مراکز درمانی خارج از مؤسسه انتقال می‌یابند و موضوع در اسرع وقت به قاضی اجرا و مرجع بازداشت‌کننده اطلاع داده می‌شود تا مطابق قانون آیین دادرسی کیفری اقدام کند (ماده ۱۳۷)، کارکنان واحد بهداشت و درمان مؤسسه مکلف‌اند با همکاری پزشک، روان‌پزشک یا روانشناس، ضمن مطالعه و بررسی دقیق پرونده بالینی و شخصیتی زندانیان و بررسی ناسازگاری و ناهنجاری‌های روانی آنان، مراتب را از طریق رئیس واحد بهداشت و درمان به رئیس مؤسسه اعلام کنند تا در راستای درمان یا اتخاذ تصمیم قضایی، حسب مورد مراتب به مراجع مربوط گزارش شود (ماده ۱۴۴)، زندانی مبتلا به بیماری‌های روانی، واگیردار و پرخطر باید با لحاظ نظر پزشک متخصص و سیاست‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تا بهبودی کامل و رفع حالت پرخطر به‌صورت جداگانه نگهداری و معالجه شود (ماده ۱۴۶)، هم‌چنین مطابق ماده ۱۵۸ در نگهداری زندانیان زن علاوه بر رعایت ضوابط طبقه‌بندی، رعایت نکات زیر نیز الزامی است: الف: مادران زندانی می‌توانند فرزند شیرخوار خود را تا سن دوسالگی در مؤسسه نگهداری کنند. افزایش مدت مذکور تا سقف شش سال با نظر شورای طبقه‌بندی امکان‌پذیر است؛ پ: مؤسسه مکلف به تهیه وسایل بهداشتی برای زندانیان زن و تغذیه مناسب برای مادران زندانی و اطفال همراه آنان در مؤسسه است؛ ت: زنان باردار، طفل شیرخوار و مادر وی تحت رژیم خاص غذایی قرار می‌گیرند» (۱۶). و درنهایت در مرحله اجرای احکام کیفری که آخرین مرحله از فرایند دادرسی کیفری در نظام حقوقی ایران است. قانون‌گذار بر سیاست جنایی سلامت‌مدار توجه داشته همچنان که در ماده ۶ آیین‌نامه نحوه اجرای احکام قصاص، رجم، قتل، صلب، اعدام و شلاق موضوع ماده ۲۹۳ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری آمده است: «در ایام بارداری و نفاس زن حکم اعدام یا حد یا قصاص نفس اجرا نمی‌شود. هم‌چنین است بعد از وضع حمل چنانچه به تجویز پزشک قانونی یا پزشک معتمد و تأیید قاضی صادرکننده حکم یا دادستان مربوط، اجرای حکم موجب لطمه به سلامتی طفل به سبب قطع شیر مادر باشد که در این صورت اجرای مجازات تا رسیدن طفل به سن ۲ سالگی به تعویق خواهد افتاد» (۱۷). هم‌چنین ماده ۵ آیین‌نامه فوق‌الذکر عروض جنون، ارتداد و یا بیماری محکوم یا مستحاضه بودن محکوم علیها را مانع اجرای حد یا قصاص یا اعدام ندانسته. لیکن، در مورد محکوم مریض چنانچه طبق نظر و تجویز پزشک قانونی و یا پزشک معتمد و تأیید قاضی صادرکننده حکم بدوی یا دادستان مربوط مرض وی در حدی باشد که مانع انجام تشریفات اجرا مقرر در این آیین‌نامه باشد، اجرای حکم تا رفع مانع به تأخیر می‌افتد. هم‌چنین، در اجرای مجازات شلاق حتی‌المقدور

دست و پای محکوم به محل اجرای حکم بسته می‌شود تا از حرکات اضافی محکوم که ممکن است منجر به اصابت شلاق به نقاط ممنوعه شود جلوگیری به عمل آید؛ و برابر تبصره ماده منظور از نقاط ممنوعه سروصورت و عورتین است (ماده ۲۸)، شلاق در حالتی که محکوم بر روی شکم خوابیده و پوشش او لباس معمولی است به پشت بدن به جز سروصورت و عورت زده می‌شود (بند الف ماده ۳۴)، چنانچه مجازات شلاق در فضای سرپوشیده اجرا شود باید دمای هوای آن معتدل باشد و چنانچه در فضای باز اجرا شود نباید دمای هوا بسیار سرد یا بسیار گرم باشد. در نقاط سردسیر سعی می‌شود در ساعات گرم‌تر و در نقاط گرمسیر در ساعات خنک‌تر حکم اجرا گردد (ماده ۲۹) و در اجرای حد صلب محکوم، چنانچه وی پس از انقضای سه روز، زنده ماند و نیاز به ارائه خدمات پزشکی داشته باشد اقدامات درمانی بلامانع خواهد بود (ماده ۲۴)، (۱۶).

۴-۲- بهره‌مندی محکومان از حقوق سلامت در قوانین ماهوی

در خصوص بهره‌مندی محکومان از حقوق سلامت در قوانین ماهوی به‌موجب قسمت نخست تبصره ۱ ماده ۱۵۰ قانون مجازات اسلامی باینکه «هرگاه مرتکب یکی از جرائم موجب حد پس از صدور حکم قطعی دچار جنون شود حد ساقط نمی‌شود» «رویکرد اجماعی در فقه را اختیار کرده است که بر اساس آن با عارض شدن جنون، اصل حد ساقط نمی‌شود» (۱۸). «از نظر برخی، گسترش هنجارهای حقوق بشر، وضعیتی را در چرخه مدرنیته قرار می‌دهد؛ لیکن، توسل‌های معاصر به‌عنوان حقوق بشر نباید به‌عنوان خارج از اشکال مدرن حاکمیت دولت نادیده گرفته شود» (۱۹). خداوند متعال عالم به این موضوع است که «احکام برای عموم مردم که دارای شرایط عمومی تکلیف هستند، جعل می‌شود و مجازات‌ها نیز برای عموم مردم است و افراد فاقد شرایط عمومی تکلیف از این شمولیت خارج هستند» (۲۰). از همین رو، در صدر ماده ۱۵۰ قانون مجازات اسلامی بیان شده است که: «هرگاه مرتکب جرم در حین ارتکاب، مجنون باشد یا در جرائم موجب تعزیر پس از وقوع جرم مبتلا به جنون شود چنانچه جنون و حالت خطرناک مجنون با جلب نظر متخصص، ثابت و آزاد بودن وی مخل نظم و امنیت عمومی باشد به دستور دادستان تا رفع حالت خطرناک در محل مناسب نگهداری می‌شود» با در نظر گرفتن مجازات تعزیری به لزوم اهمیت بر سلامت مرتکب جرم مجنون در راستای سلامت وی است.

۵- سیاست جنایی سلامت‌مدار در اسناد بین‌المللی

طیف گسترده‌ای از کنوانسیون‌ها و اعلامیه‌های بین‌المللی حقوق بشر وجود دارند که به‌طور مشخص و با جزئیات قابل توجه، حقوق بنیادین را برمی‌شمارند؛ فهرست حقوقی که برای احترام به حقوق بشر و نظر به ملاحظات اولیه بشریت، اساسی تلقی می‌شوند. از این رو، مسئولیت جامعه بین‌المللی دولت‌ها را مطرح می‌سازند و همواره در گذر زمان تحول و تکامل می‌یابند. اصول و قواعد مربوط به حقوق بنیادین شخص انسان «برحسب ماهیت خود» مورد توجه تمام دولت‌ها بوده و به‌این‌ترتیب تعهدات در قبال همه را بر آن‌ها بار می‌کند. اشاره به ماهیت، برخلاف و در مقابل تعهدات قراردادی به‌عنوان نقطه شروع، تأییدی است دوباره بر اینکه دلیل منطقی قابل طرح بودن تعهدات در قبال همه در سطح جهانی را نباید در اصول خارجی، هم چون برتری مفروض یا واقعی اراده اکثریت دولت‌ها یا دولت‌های قدرتمند بر اقلیت مخالف جستجو کرد. بلکه، می‌باید در اعتبار جهانی آن ارزش‌های اخلاقی جستجو نمود که هدف از این تعهدات حمایت از آن‌هاست. حداقل از زمان تصویب اعلامیه حقوق بشر وین در سال ۱۹۹۳، بر ارزش شناسایی حقوق به‌عنوان حقوق جهانی، تفکیک‌ناپذیر، وابسته به هم و مرتبط با یکدیگر تأکید نهاده شده است (۲۱). از سویی نیز سیاست جنایی سلامت‌مدار در اسناد بین‌المللی و معاهدات حقوق بشری جایگاهی برجسته دارد و نیز در بسیاری از اسناد الزام‌آور و غیر الزام‌آور حق مذکور و یا عناصر آن را مورد شناسایی قرار داده‌اند که از جمله می‌توان به: منشور سازمان ملل متحد مصوب ۱۹۴۵، اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸، اساسنامه سازمان بهداشت جهانی مصوب ۱۹۴۸، میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مصوب ۱۹۶۶، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶، اعلامیه اصول اساسی رفتار با زندانیان مصوب ۱۹۹۰، کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ و... هم‌چنین، مهم‌ترین سند بین‌المللی که حقوق زندانیان را به‌تفصیل برشمرده است. مجموعه قواعد سازمان ملل متحد در رابطه با حداقل رفتار با زندانیان به‌منظور مبارزه با جرم و چگونگی رفتار با زندانیان مصوب ۱۹۵۵ است که در سال ۲۰۱۵ مورد بازنگری قرار گرفت و مفصل‌ترین سند در خصوص حق بر سلامت کودکان و نوجوانان محروم از آزادی نیز می‌توان اشاره نمود. این شناسایی اگرچه فرمول‌هایی را القاء می‌کند که می‌توانیم از آن‌ها مجموعه‌ای از حقوق بنیادین را استخراج نماییم که نسبت به آن‌ها استحقاق جهانی دارد و از این رو، نفی حقوقی برای همه دولت‌ها در تضمین حمایت از حقوق سلامت محکومان وجود دارد.

نتیجه‌گیری

سیاست جنایی ایران در عین اثربخشی بر رعایت کرامت ذاتی انسان‌ها، سلامت محکومان را به‌عنوان حقی بشری در راستای سیر تکامل و تعالی انسان، رعایت سلامت و حفظ حیات محکومان را امری محترم شمرده است. از سویی نیز، دین اسلام به‌موازات اهتمامی که به سلامت معنوی و روانی انسان دارد و آن

را در سعادت او حائز اهمیت می‌داند، همین‌طور هم بر سلامت جسمانی و بهداشت در جنبه‌های مختلف زندگی تأکید دارد، همچنان که در مواردی از جمله اجرای حد در گرما و سرما، اجرای حد بر محکومان بیمار و زن باردار، عدم امکان درمان و ناامیدی از بهبود محکوم بیمار و رعایت سلامت محکومان در اجرای حد جلد بر سلامت محکومان توجه نموده است. با توجه به این‌که اگر به روش‌های مختلف حقوق ذاتی محکومان لحاظ نشود در واقع اصول عدالت کیفری رعایت نشده و از اهداف عالیّه مقتن دور می‌شویم. از همین رو، سیاست جنایی سلامت‌مدار در نظام حقوقی ایران متأثر از آموزه‌های اسلام در راستای بهره‌مندی محکومان از حقوق سلامت در قوانین شکلی و ماهوی از جمله قانون آیین دادرسی کیفری، آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، آیین‌نامه نحوه اجرای احکام قصاص، رجم، قتل، صلب، اعدام و شلاق موضوع ماده ۲۹۳ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری و قانون مجازات اسلامی به‌خصوص در مرحله اجرای احکام بر سلامت محکومان توجه داشته‌اند. با استعانت از نتایج به‌دست‌آمده می‌توان ادعان داشت که آموزه‌های دین اسلام سال‌ها قبل از تصویب اعلامیه‌ها و اسناد بین‌المللی حقوق بشری بر حقوق سلامت محکومان به‌عنوان حق بشری موردتوجه قرار داده است.

ملاحظات اخلاقی: در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.
تضاد منافع: نویسندگان اعلام می‌نمایند که تضاد منافی در این پژوهش وجود ندارد.

References

1. Baghai M, Malmir M, Heydari M. Fundamental rights of prisoners in the light of European transnational documents. *Journal of Private and Criminal Law Research*. 2020; 16(45): 145-71. [In Persian]
2. Teymouri T, Beigi J, Ahadi F. Health of Convicts in the Convergent Approach of Religion and Health. *Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat*. 2023; 9(3): 148-58. [In Persian]
3. Mashkani AH, Qaid R, Mardani M, Zare M, Tip A, Farhadi M. Violation of prisoners' rights in the West. First edition, Tehran: Negaran Qalam Publishing House. 2008. [In Persian]
4. Firouzi M. Human dignity of prisoners: strategies and solutions. First edition, Tehran: Pagnezar Publications. 2006. [In Persian]
5. Jahanbakhsh E. Satiety in human rights. First edition, Tehran: Zovar Publications. 2004. [In Persian]
6. Al-Fijawi MFA, Akbar Shah M, Muneer Kuttiani M. Violations of Basic Rights of Prisoners in Conventional and Islamic Law: Theory and Practice. *Journal of Intellectual Discourse*. 2019; 27(2): 455-74.
7. Beigi J, Teymouri M. Critique of “Bill on the Right of Convicts to Study” in the Light of International Documents and Domestic Regulations. *Public Law Studies Quarterly*. 2021; 51(3): 1159-82. [In Persian]
8. Firouzi R, Esmaili M, Motamedi A. The concept of health from the perspective of Quran and Hadith. *Journal of Medical Jurisprudence*. 2013; 5(15-16): 45-65. [In Persian]
9. Taskhiri MA. Rights of prisoners. *Journal of Religion and Law*. 2013; 1(2): 1-44.
10. Purakbar E, Zahedi AR, Hakim SM. A Review of the Different Types of Flexibility of the Holy Quran's Rules and Laws: A Reference to the Influential Factors of Changing a Rule. *Quran, Islamic Jurisprudence and Law*. 2020; 7(13): 101-26. [In Persian]
11. Rufaida HA, Natamiharja R. Intersection Principles Between Islamic and International Humanitarian Law. *Journal of Hukum*. 2019; 16(2): 265-78.
12. Hassan R. Human Rights in Islam, in *Women's Rights and Islam*, 1rd edition, Karachi: Published by Rahm. 2003.
13. Norbakhsh Moghadam M, Kaykha M, Hasantabar F. Saravan prisoners 'awareness of the prisoners' rights protection law. *Journal of Treaty Legal Research*. 2019; 2(5): 29-44. [In Persian]
14. Mumm S. Cairo Declaration on Human Rights in Islam. London: Published by Routledge, 2002.
15. Teymouri M, Beigi J, Ahadi F. Challenges of the right to health of prisoners in the Corona pandemic and mechanisms to deal with it. *MLJ* 2021; 15(56): 463-76. [In Persian]
16. Teymoori M. Islamic Criminal Policy Strategy in Guaranteeing the Health Rights of Convicts a Manifestation of Islamic Human Rights. *Journal of Islamic Human Rights*. 2004; 1(1): 73-85. [In Persian]
17. Bekhard M, Mousavian SA, Darvishi MA. Meanings for mitigating the punishment of women in Imami jurisprudence and related laws of Iran. *Journal of Human Rights*. 2017; 13(1): 133-59. [In Persian]
18. Abbasi M, Gholami N. Legal-Jurisprudential Analysis of Had Execution on a Convicted after Madness. *Feghh Journal*. 2017; 9(30-31): 77-90. [In Persian]
19. Osanloo A. The Measure of Mercy: Islamic Justice, Sovereign Power, and Human Rights in Iran. *Journal of Cultural Anthropology*. 2008; 21(4): 570-602.

20. Mohammadzadeh AA, Heydari MA, Tavakkoli AR. Validity of the Opinion of a Physician Specializing in the fall or Conversion of the Punishment of a Warlord and Corruptor on Earth with Mental Disorders. *MLJ*. 2020; 14(55): 255-76. [In Persian]
21. Salomon MA. *Global Responsibility for Human Rights*, translated by: Farideh Shaygan, first edition, Tehran: Majd Publications. 2011. [In Persian]